

РЕЗОЛЮЦІЯ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН «ПРИНЦИПИ ЗАХИСТУ ПСИХІЧНО ХВОРИХ ОСІБ ТА ПОКРАЩЕННЯ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ»: ОСНОВНІ АКЦЕНТИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ У СПРАВАХ ПРО НАДАННЯ ОСОБИ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ

УДК 347.961.4:341.123.042:615.86:616.89
DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-9.06>

ОКСАНА ГРАБОВСЬКА

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного процесу
Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна
grabovskaya_o@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4590-2000

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз положень одного з найважливіших актів у сфері захисту прав осіб, які страждають на психічні захворювання, – Резолюції 46/119 Генеральної Асамблеї ООН «Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги» 1991 р. Виявлено прогалини правового регулювання порядку розгляду та вирішення судами справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, нагальні проблеми судової практики. Наголошено на специфічному значенні Конвенції для розвитку громадянського суспільства, адже рівень поваги до прав та основоположних свобод осіб, які страждають на психічні захворювання, свідчить про розвиненість суспільства загалом.

Серед масиву стандартів, закріплених у Резолюції, виділено основоположні для здійснення судочинства у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Розкрито зміст основних стандартів надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, яка можлива виключно за рішенням суду цивільної юрисдикції, у порядку окремого провадження, у разі відсутності усвідомленої згоди особи на надання їй психіатричної допомоги.

Констатовано, що основні стандарти Резолюції ураховані й закріплені у законодавстві України, зокрема в Законі України «Про психіатричну допомогу», у Цивільному процесуальному кодексі України тощо. Водночас не всі важливі положення Резолюції відобразилися у національних актах, тому наголошено на необхідності подальшої законотворчої роботи у цьому напрямі з метою оптимізації сфери розгляду та вирішення судами справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Звернено увагу на проблеми судової практики, пов'язані з нехтуванням принципами Резолюції, що призводить до кричущих випадків порушення прав осіб, щодо яких судами вирішується питання про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, скасування судових рішень.

Особливу увагу звернено на справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку шляхом примусової госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги, адже, згідно зі ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., такий спосіб психіатричної допомоги є позбавленням особи свободи, у зв'язку з чим наголошується на необхідності суворого дотримання принципів Резолюції, положень національного законодавства саме у цій підкатегорії справ.

Ключові слова: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН, цивільне судочинство, окреме провадження, психіатрична допомога.

UN GENERAL ASSEMBLY RESOLUTION «PRINCIPLES OF PROTECTION OF MENTALLY ILL PERSONS AND IMPROVEMENT OF PSYCHIATRIC CARE»: MAIN EMPHASIS AND PROBLEMS OF IMPLEMENTATION IN CASES OF PROVIDING PERSONAL PSYCHIATRIC ASSISTANCE IN THE FORCED ORDER

UDC 347.961.4:341.123.042:615.86:616.89
DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-9.06>

OKSANA GRABOVSKA

Doctor of Law, Professor, Professor of Department of Civil Procedure
Educational and Scientific Institute of Law Taras Shevchenko Kyiv National University, Ukraine
grabovskaya_o@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4590-2000

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of Resolution 46/119 of the UN General Assembly "Principles of protection of mentally ill persons and improvement of psychiatric care" provisions - one of the most important acts in the field of protection of the persons rights suffering from mental illnesses. Gaps in the legal regulation of procedure for consideration and resolution by the courts of cases providing a person with compulsory psychiatric care in domestic legislation of Ukraine and, accordingly, the problems of judicial practice were revealed. Its specific importance for the development of civil society is emphasized, because the level of respect for the rights and fundamental freedoms of persons suffering from mental illnesses indicates the development of society in general.

Among the set of standards laid down in the Resolution, the fundamental ones for the implementation of judicial proceedings in cases of providing a person with compulsory psychiatric care are highlighted.

The content of main standards for the provision of psychiatric care in a compulsory manner, which is possible only by the decision of a court of civil jurisdiction, in the order of a separate proceeding, in the absence of a person's informed consent to the provision of psychiatric care, is disclosed.

It is noted that the main standards of the Resolution have been taken into account by the legislator and enshrined in the legislation of Ukraine, in particular, in the Law of Ukraine "On Psychiatric Assistance", in the Civil Procedure Code of Ukraine etc. At the same time, not all of important provisions of the Resolution have found their place in national acts, therefore, the need for further legislative work in this direction is emphasized in order to optimize the scope of consideration and resolution by courts of cases of providing a person with compulsory psychiatric care.

Additional attention is paid to the problems of judicial practice related to the neglect of the Resolution principles, which leads to the violation of persons rights in respect of whom the courts decide the issue of compulsory psychiatric care, the annulment of court decisions.

Special attention is paid to cases of compulsory psychiatric care, through forced hospitalization in a psychiatric care facility, because according to Article 5 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, this method of psychiatric care is a deprivation of a person's liberty.

It is emphasized the need for strict compliance with the Resolution principles, the provisions of national legislation, which mainly correspond to them, precisely in this subcategory of cases, in connection with the urgent problems associated with the violation of persons rights suffering from mental illnesses, during solving the issue of providing psychiatric care.

Key words: Resolution of the UN General Assembly, civil justice, separate proceeding, psychiatric care.

Проблеми, пов'язані з ментальним здоров'ям населення України, з відомих причин стали предметом пильної уваги спеціалістів.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, уразливість наших співгромадян до психосоціального стресу сприяє поширенню психічних розладів, як-от депресія, тривога, постстресові розлади тощо. За прогнозами експертів, 40–50% населення потребуватимуть психологічної допомоги, а близько 3–4 млн українців матимуть певний розлад психічного здоров'я – помірної або тяжкої форми. Спеціалістами у зв'язку із цим зазначається, що психічні розлади позначаються на фізичному здоров'ї людини, часто супроводжуються різного роду залежностями (алкоголізм, наркоманія), спричиняють труднощі соціальної адаптації та інтеграції, позначаються на працездатності людини. Це створює серйозні виклики як для держави, так і для суспільства [1].

Сьогодні проблематика психіатричної допомоги, у тому числі й примусового характеру, яка може надаватися лише у судовому порядку відповідно до міжнародно-правових та національних правових актів, загострилася. Військові дії, втрата рідних, житла, роботи, міграція у більш безпечні райони тощо – чинники, які руйнують психічне здоров'я, таким чином, обґрунтованим видається прогнозування зростання у судах кількості справ про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку в майбутньому, а отже, необхідність в оптимізації правового регулювання даної сфери правовідносин є нагальною і відповідає потребам сьогодення.

Сфера психіатричної допомоги багатоаспектна та специфічна з багатьох причин. І кожен аспект може бути окремим предметом уваги в контексті впливу на судочинство у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Головним внутрішнім правовим актом України, який регулює сферу психіатричної допомоги, у тому числі й у судовому порядку, є Закон України «Про психіатричну допомогу». Зазначаючи про його фундаментальність, тим не менше в наукових роботах, присвячених проблемам судочинства у справах про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, стверджується про необхідність оновлення його окремих положень, «що зумовлено необхідністю дотримання прав особи, пацієнта, а також презумпції психічного здоров'я» [2, с. 89]. Цей висновок ґрунтується на аналізі судової практики та її

проблемах, які здебільшого полягають у недотриманні чи порушенні прав осіб, щодо яких судом вирішується питання про надання психіатричної допомоги, проявах пасивності суду у випадках, коли суду стає відомо про насильницькі дії стосовно таких осіб, тощо.

Закріплення принципу верховенства права в національних процесуальних актах України, поваги до честі і гідності, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом тощо (ч. 3 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України)), не призвело в абсолютному розумінні до результатів, на які сподівалися розробники останньої редакції ЦПК України.

Прагнення України до членства у Європейському Союзі зумовили потребу у запозиченні стандартів, якими керуються європейські країни у сфері надання психіатричної допомоги, забезпечення прав осіб, які страждають на психічні захворювання. У цьому сенсі логічно, що науковий інтерес викликає процес адаптації національного законодавства України у сфері вирішення судами справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку до законодавства ЄС, дотримання положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., правових позицій Європейського суду з прав людини. Проте в масиві актів, прийнятих міжнародною спільнотою, виділяються не лише акти, народжені на Європейському континенті. Аналіз правового регулювання сфери надання психіатричної допомоги, захисту прав осіб, які страждають на психічні захворювання, сприяв виділенню з-поміж інших Резолюції 46/119 Генеральної Асамблеї ООН «Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги» 1991 р. (далі – Резолюція). Видається, що саме даний акт сконцентрував у собі положення, які предметно закріплюють ідеологічні засади психіатричної допомоги, моральні аспекти поводження з особами, які страждають на захворювання психіатричного спектру, процедурні питання надання психіатричної допомоги, їх послідовність, проблеми, що можуть виникати на цьому шляху, та способи їх подолання тощо [3].

На жаль, у цивільній процесуальній доктрині положення Резолюції не привертають особливої уваги науковців і практиків. Така ситуація, вірогідно, зумовлена, як правило, рекомендаційним характером усіх резолюцій Генеральної Асамблеї ООН. Між тим вони є вельми суттєвими як для подальшого розвитку правового регулювання процедури розгляду судами справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, так і для захисту прав психічно хворих осіб, а тому потребують ретельного аналізу, адже до складу ООН входять 193 держави, і розроблені ООН акти ґрунтуються на досвіді багатьох народів. З урахуванням положень Статуту ООН, усі акти цієї організації спрямовані на впровадження в національне законодавство держав-членів найкращих стандартів.

У контексті проблематики судочинства у справах про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, насамперед, звертає на себе увагу пункт 6 Принципу 1 Резолюції, яким визнається як *найкращий судовий порядок вирішення питання про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку*.

З огляду на проблеми, які існували та, на жаль, існують у сфері надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, видається правильним зазначити про підтримку укладачів Резолюції, оскільки судовий порядок більшою мірою гарантує дотримання прав, свобод та інтересів психічно хворих осіб, зважаючи на завдання та мету цивільного судочинства, що закріплені у ч. 1 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України, – справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту прав, свобод та інтересів.

До того ж не слід забувати, що судова діяльність, спрямована на розгляд та вирішення такого роду справ, виникає лише у разі, якщо особа не надає усвідомленої згоди на психіатричний огляд та лікування. Тобто наявний державний примус. І в цьому сенсі логічними видаються сумніви про абсолютну безспірність таких справ, адже вони належать до справ, які розглядаються в порядку окремого провадження, який прийнято вважати безспірним. Проте це питання потребує окремого дослідження.

Окрім того, що пункт 6 Принципу 1 визнає судовий порядок вирішення питання про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку найбільш оптимальним, пунктом 3 Принципу 16 встановлено, що *психіатричний заклад може прийняти примусово госпіталізованого пацієнта лише у разі, якщо цьому закладу це було приписано компетентним органом, передбаченим внутрішнім законодавством*. Отже, рішення суду – обов'язковий фактор для госпіталізації особи до закладу з надання психіатричної допомоги за відсутності її згоди.

Пунктом 1 Принципу 4 Резолюції передбачено, що *висновок про те, що особа має психічну хворобу, має засновуватися згідно з міжнародно прийнятими стандартами.*

Єдиного міжнародно-правового акту, який би встановлював такого роду стандарти, немає. Вони розміщені в чисельних актах, у тому числі й у Резолюції, про яку йдеться. Вочевидь, у такий спосіб укладачі звертають увагу на наявність таких стандартів і обов'язок ураховувати їх під час діагностування психічної хвороби.

Для суду, який розглядає справу про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, не стоїть питання про встановлення медичного діагнозу, дані про діагноз містяться у медичному висновку. І це логічно, адже суд не є компетентним у таких питаннях. Перед судом стоїть завдання всебічно, повно, об'єктивно та безпосередньо дослідити всі наявні докази відповідно до ч. 1 ст. 89 Цивільного процесуального кодексу України, дати їм оцінку та зробити висновок про потребу у наданні особі певного виду психіатричної допомоги у примусовому порядку. Таким чином, положення пункту 1 Принципу 4 Резолюції здебільшого звернено до медичного закладу з надання психіатричної допомоги. Проте суду можуть стати відомі порушення стандартів, закріплених у міжнародно-правових актах, і в цьому разі у суду є процесуальні засоби реагування.

Пунктами 2 та 3 Принципу 4 Резолюції встановлено, що *визначення психічного захворювання ніколи не повинно проводитися на підставі політичного, економічного чи соціального статусу чи членства у культурній, расовій чи релігійній групі, чи з яких-небудь інших причин, прямо не належних до психічного статусу. Сімейний чи виробничий конфлікт чи незгода з моральними, соціальними чи політичними цінностями або релігійними віруваннями, які є переважними у суспільстві особи, ніколи не повинні бути визначальним фактором під час діагностування психічного захворювання.*

Генеза судочинства у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку свідчить про порушення прав психічно хворих осіб, незаконне поміщення здорових осіб до закладів із надання психіатричної допомоги тощо. Особливо цим вирізнявся радянський період нашої історії, який відзначився політичними репресіями, використанням сфери психіатрії у злочинний спосіб.

Сьогодні положення, закріплене у пунктах 2 та 3 Принципу 4 Резолюції, повинно сприйматися як таке, що зобов'язує суд (а справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, згідно з ч. 4 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України розглядаються у складі одного судді та двох присяжних) ретельно вивчати матеріали справи, за будь-якої можливості залучати в судові засідання особу, щодо якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, вислухати її, виконувати вимоги закону про притягнення до участі її законного представника, адвоката, прокурора, свідків тощо. У інший спосіб припустити чи встановити факти злочинних намірів, діяльності не на користь особи, яка страждає на психічне захворювання, майже неможливо.

Принципом 3 Резолюції наголошено на тому, що *кожна особа з психічним захворюванням повинна мати право жити та працювати, наскільки це можливо, у суспільстві.*

Це дуже важливе положення. І хоча воно має дещо декларативний характер, тим не менше, проєктуючи його на сферу провадження у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, видається правильним сприймати його у тому сенсі, що за найменших можливостей особу, щодо якої вирішується питання про надання їй такого роду допомоги, необхідно залишати у соціумі. Якщо медичний висновок, інша доказова інформація дають змогу ухвалити рішення про надання амбулаторної психіатричної допомоги, яка дає можливість особі залишатися у сім'ї, працювати тощо, то вибір способу психіатричної допомоги має бути очевидним. Примусова ж госпіталізація повинна розглядатися як виняткова міра психіатричної допомоги.

Зі змістом Принципу 3 тісно пов'язаний пункт 2 Принципу 7, згідно з яким *якщо лікування проводиться у психіатричному закладі, то пацієнт повинен мати право, наскільки це можливо, лікуватися поруч зі своїм будинком або будинком родичів чи друзів і повинен мати право повернутися у суспільство як можна швидше.*

Аналіз чималої кількості справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку шляхом поміщення до закладу з надання психіатричної допомоги свідчить, що дане питання не піднімається ні учасниками справи, ні адвокатом, ні судом. Видається, що це пов'язано з тим, що поки що у внутрішньому законодавстві України, зокрема в Законі України «Про психіатричну допомогу», у Главі 10 Розділу IV Цивільного процесуального кодексу України зміст пункту 2 Принципу 7

Резолюції не відбився. Тобто поки що положення пункту 2 Принципу 7 Резолюції фактично залишаються без уваги.

Пунктом 1 Принципу 1 Резолюції встановлено, що *всі особи мають право на найкращу психіатричну допомогу, яка може бути, яка є частиною системи охорони здоров'я та соціального забезпечення.*

Стаття 4 Закону України «Про психіатричну допомогу» більш змістовно розкриває ідею, закріплену у пункті 1 Принципу 1: психіатрична допомога надається відповідно до сучасного рівня наукових знань, необхідності і достатності заходів лікування, медичної, психологічної та соціальної реабілітації.

Зазначене положення наводить на думку, що воно здебільшого звернено до медичних установ, лікарів-психіатрів, аби застосовувалися методики лікування, які є дієвими і відповідними стану здоров'я особи. Якщо ж брати судову діяльність, спрямовану на вирішення справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, то теза про «найкращу психіатричну допомогу» може сприйматися у сенсі призначення судом відповідного різновиду психіатричної допомоги, який має бути адекватним стану психічного здоров'я особи і відповідати медичному висновку та іншим доказам, які наявні у справі, адже закон передбачає кілька різновидів психіатричної допомоги, що може надаватися у примусовому порядку за рішенням суду: психіатричний огляд, амбулаторна психіатрична допомога та її продовження, госпіталізація особи до закладу з надання психіатричної допомоги та її продовження (ч. 1 ст. 339 Цивільного процесуального кодексу України).

У контексті змісту пункту 1 Принципу 1 та проблем судової практики особливу увагу привертають справи, у яких рішенням суду особі призначається психіатрична допомога у вигляді примусової госпіталізації до закладу з надання психіатричної допомоги. Такий різновид допомоги, відповідно до ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., є позбавленням особи свободи. У зв'язку з даним положенням Європейським судом з прав людини вироблено усталену позицію, згідно з якою особа може бути позбавлена свободи у зв'язку з психічним захворюванням, якщо дотримано три мінімальні умови: 1) має бути достовірно доведено, що особа є психічно хворою; 2) психічний розлад має бути такого виду або ступеня, що слугує підставою для примусового тримання у психіатричній лікарні; 3) обґрунтованість тривалого тримання у психіатричній лікарні залежить від стійкості відповідного захворювання. Матеріали судової практики свідчать, що зміст ст. 5 Конвенції та зазначеної позиції ЄСПЛ наводяться у рішеннях судів досить часто, але самі рішення згодом визнаються Верховним Судом незаконними та необґрунтованими.

Резолюцією наголошено, що *до всіх осіб, які страждають на психічну хворобу чи вважаються такими, слід ставитися гуманно та з повагою до невід'ємної гідності людської особи* (пункт 2 Принципу 1).

Даний принцип потребує особливої суспільної уваги. І за радянських часів, і сьогодні суспільство часто адекватно не сприймає психічні захворювання так само, як і всі інші захворювання, на які може страждати людина. Про психічні хвороби не прийнято говорити, їх замовчують, тобто існує певний стереотип щодо психічних хвороб. Подекуди особа, яка страждає на психічний розлад, може стикатися з відторгненням оточуючих, зневажливим ставленням, булінгом, мобінгом тощо.

Із цього приводу пункт 4 Принципу 1 Резолюції встановлює заборону дискримінації на підставі психічного захворювання, при цьому містить дефініцію «дискримінація»: будь-яка відмінність, виключення чи надання переваги, наслідком якого є відміна чи утруднення рівного користування правами. Спеціальні ж заходи, що вживаються виключно з метою захисту прав та покращення становища психічно хворих осіб, не вважаються дискримінаційними.

Зважаючи на реалії сьогодення, нашому суспільству ще потрібен час, аби усвідомити, що психічні хвороби – не привід робити колегу, сусіда, родича тощо ізгоем, а моральність і людяність вимагають уживати заходів, спрямованих на допомогу такій особі. Проте, на жаль, не лише в трудових колективах, громадах, сім'ях спостерігаються подібні обставини. Матеріали судової практики свідчать, що й особи, які в першу чергу покликані захищати права психічно хворих осіб, удаються до дій, які принижують гідність таких осіб, а в деяких випадках загрожують фізичному здоров'ю та погіршенню психічного стану. Так, у матеріалах судової практики зустрічаються дані про те, що особи, щодо яких судом вирішувалося питання про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, піддаються

насиллю. В одній з апеляційних скарг така особа зазначила, що медичний брат, який перебував у стані алкогольного сп'яніння, наніс їй удар у голову та праве підребер'я [4].

У цій справі рішення суду першої інстанції визнано апеляційним судом таким, що порушує норми конвенційного, матеріального і процесуального права, але судом не надано безпосередньої оцінки насильницького ставлення до особи, щодо якої вирішувалося питання про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, не відреаговано у передбачений законом спосіб на фактично злочинні діяння, зокрема шляхом постановлення окремої ухвали, призначенням судово-медичної експертизи тощо. Не було також належної реакції прокурора, який залучався в процес та брав безпосередню участь у ньому.

Для судової практики специфічне значення має пункт 6 Принципу 1 Резолюції, згідно з яким *особа, дієздатність якої є предметом розгляду, має право бути представленою адвокатом.*

Зазначене положення безпосередньо стосується судової діяльності і відіграє дуже важливу роль із погляду предмету Резолюції – захист психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги.

Правова допомога професійного адвоката особі, щодо якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, є однією з гарантій дотримання прав такої особи. І судова практика підтверджує цю тезу. Нерідко саме адвокати звертаються до вищестоящих судів зі скаргами на незаконність та/чи необґрунтованість рішень у справах такого роду, про порушення прав психічно хворих осіб. Проте існують й інші випадки: у деяких справах особи, щодо яких вирішувалося питання про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, у скаргах зазначають, що суд першої інстанції не забезпечив її представником [4]. З огляду на наведене вище положення, такі упущення суду є прямим порушенням пункту 6 Принципу 1 Резолюції.

У контексті виконання вимог закону про залучення та участь адвоката у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку правильними видаються міркування не лише про обов'язкову участь адвоката у них, а й про якість виконання адвокатами своїх обов'язків і потребу у здійсненні судом процесуального контролю у цьому сенсі. Ч. 2 ст. 262 Цивільного процесуального кодексу передбачає право суду постановити окрему ухвалу у разі неналежного виконання професійних обов'язків адвокатом. Проте, як уже зазначалося, подекуди справи про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку розглядаються без залучення адвоката або ж адвокат не бере активної участі, або його участь є формальною.

З огляду на стан психічного здоров'я осіб, щодо яких судами вирішується питання про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, видається вельми важливим для справ цієї категорії регламентація Резолюцією *права на оскарження рішення суду у таких справах: згідно з пунктом 6 Принципу 1, таке право належить самій особі, щодо якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги у примусовому порядку, його особистому представнику, якщо такий є, а також будь-якій іншій заінтересованій особі* (пункт 6 Принципу 1, пункт 7 Принципу 17).

Аналіз матеріалів судової практики у справах, про які йдеться, дає змогу стверджувати про відповідність положень національного законодавства України, якими врегульовано право здійснювати представництво інтересів осіб, що страждають на психічні захворювання, змісту пункту 6 Принципу 1, пункту 7 Принципу 17. Як правило, з апеляційними та касаційними скаргами звертаються самі особи, щодо яких судом ухвалено рішення про надання їм психіатричної допомоги у примусовому порядку, їхні адвокати, родичі, колеги тощо. Як бачимо, коло суб'єктів оскарження рішень суду у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку є доволі широким. І це не випадково. У такий спосіб більшою мірою гарантується захист прав осіб, які страждають на психічні захворювання.

Серед специфічних ознак справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку – специфічність захворювання особи, щодо якої вирішується питання про надання їй психіатричної допомоги к примусовому порядку, яка може супроводжуватися агресією, неадекватною поведінкою, нерозумінням того, що відбувається навколо, тощо. Тому й сама особа, щодо якої вирішується питання про надання психіатричної допомоги у примусовому порядку, й її законний представник, адвокат, інші учасники справи можуть піднімати питання про слухання справи у закритому засіданні, керуючись ч. 7 ст. 7 ЦПК України, згідно з якою, зокрема у випадках, коли відкритий судовий розгляд може мати наслідком розголошення відомостей про інтимні чи інші особисті боки життя учасників справи або відомостей, що принижують їхню честь і гідність.

Матеріали ж судової практики свідчать, що у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку питанню про відкритий чи закритий формат судового засідання належної уваги не приділяється. Як правило, у рішеннях судів зазначається про відкриту форму судового засідання. Такий стан справ, вочевидь, зумовлений інертністю адвокатів, яким належить право подавати клопотання про проведення судового засідання у закритому форматі, законних представників особи, інертністю суду, який не роз'яснює право на звернення з такого роду клопотанням, тощо. Водночас пунктом 7 Принципу 18 Резолюції передбачено, що це питання має підніматися, і при цьому *найбільш повно повинні бути враховані власні побажання пацієнта, потреба у повазі до особистої сфери пацієнта та інших осіб, та необхідність у попередженні серйозної шкоди здоров'ю пацієнта чи уникнення загрози для безпеки інших*.

Видається правильним ще раз відзначити, що перераховані вище положення Резолюції 46/119 Генеральної Асамблеї ООН «Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги» 1991 р. здебільшого мають декларативний характер, як і більшість резолюцій ООН гуманітарного спрямування.

У цьому сенсі логічними видаються міркування про обов'язок України приводити внутрішнє законодавство у відповідність до положень Резолюції, які розкривалися, та враховувати їх безпосередньо під час здійснення судочинства у справах про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Із цього приводу логічним видається висновок про те, що Резолюція Генеральної Асамблеї ООН – рішення, яке виражає офіційну спільну позицію усіх держав – членів ООН. Генеральна Асамблея складається з усіх членів ООН. Та оскільки Україна – член ООН із 1945 р., таким чином, положення Резолюції 46/119 Генеральної Асамблеї ООН «Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги» 1991 р. повинні у належний спосіб сприйматися і законотворцем, і уповноваженими державою особами на виконання дій, пов'язаних із наданням психіатричної допомоги, як акт, який містить домовленості країн-членів.

З огляду на системні проблеми судової практики, видаються обґрунтованими міркування про те, що правове регулювання сфери надання психіатричної допомоги в примусовому порядку потребує коригування з урахуванням принципів Резолюції.

Надання положенням Резолюції належного місця на всіх етапах надання психіатричної допомоги сприятиме перезавантаженню суспільної свідомості стосовно осіб, які страждають на психічні розлади, прояву поваги до їхніх прав та основоположних свобод, пришвидшить євроінтеграційні процеси в Україні.

REFERENCES:

1. Mental health support in times of war. National Institute of Strategic Studies. Retrieved from: <https://niss.gov.ua>.
2. Kutsyk? K. Some aspects of providing a person with compulsory psychiatric care according to the civil procedural legislation of Ukraine. Analytical and comparative jurisprudence, 89. Retrieved from: <https://app-journal.in.ua>.
3. Resolution 46/119 of the UN General Assembly «Principles for the Protection of Mentally Ill Persons and Improvement of Psychiatric Care» (1991). Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/MU91323>.
4. Resolution of the Zakarpattia Court of Appeal dated 14.06.2023 in case No. 297/3100/21. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111759755>.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ:

1. Підтримка ментального здоров'я в часи війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 10.08.2024).
2. Куцик К. Деякі аспекти надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку за цивільним процесуальним законодавством України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. С. 89. URL: <https://app-journal.in.ua> (дата звернення: 15.08.2024).
3. Резолюція 46/119 Генеральної Асамблеї ООН «Принципи захисту психічно хворих осіб та покращення психіатричної допомоги» 1991 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU91323> (дата звернення: 18.09.2024).
4. Постанова Закарпатського апеляційного суду від 14.06.2023 у справі № 297/3100/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111759755> (дата звернення: 18.09.2024).